

Danuta Morawska

Krzywdzenie emocjonalne dziecka

Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70
www.ore.edu.pl

Danuta Morawska

Krzywdzenie emocjonalne dziecka

Krzywdzenie dzieci najczęściej kojarzy się z dotkliwym biciem lub wykorzystywaniem seksualnym. Niewielu rodziców, opiekunów zdaje sobie sprawę z tego, jak bardzo popularną formą wyrządzania krzywdy jest wykorzystywanie psychicznej przewagi dorosłego w celu umniejszania godności dzieci. Tymczasem krzywdzenie emocjonalne towarzyszy wszelkim formom przemocy wobec dzieci.

Wg Danya Glaser, z Instytutu Psychologii Klinicznej w Londynie do przejawów krzywdzenia psychicznego można zaliczyć:

1. Uczuciową niedostępność, brak reakcji emocjonalnej, zaniedbanie

- opiekunowie są zaabsorbowani własnymi trudnościami, takimi jak: zaburzenia psychiczne (np. depresja poporodowa), własnym poczuciem krzywdy lub przytłaczającymi obowiązkami w pracy. Nie są w stanie zaspokoić potrzeb emocjonalnych dziecka sami, ani znaleźć innych sposobów ich zaspokojenia.

2. Przypisywanie dziecku negatywnych cech, błędna ocena dziecka

- wrogość, oczernianie, odrzucanie, dziecko postrzegane jest jako zasługujące na takie traktowanie. Niektóre dzieci mogą zacząć wierzyć w przypisywany im wizerunek i wcielać go w życie.

3. Niekonsekwentne i niewłaściwe dla rozwoju dzieci interakcje

- stawianie dziecku oczekiwań wykraczających poza możliwości na danym etapie rozwoju,
- nadmierna opiekuńczość, ograniczenie poznawania i uczenia się,
- narażenie na zawstydzające lub traumatyczne wydarzenia i interakcje
- np. stawianie dziecka w sytuacji świadka przemocy domowej, próby samobójczej rodzica, rodzice ci często sami nie mają odpowiednich, pozytywnych doświadczeń i krzywdzą dzieci bezmyślnie.

4. Nie uznawanie lub lekceważenie indywidualności i odrębności dziecka

- wykorzystywanie dziecka do zaspokojenia potrzeb psychologicznych rodzica,
- nieumiejętność rozróżniania między rzeczywistością a życzeniami, oczekiwaniami dorosłego, może się to objawiać wywoływaniem przez dorosłego zaburzeń u dziecka.

5. Uniemożliwianie dziecku adaptacji społecznej

- wspieranie postaw antyspołecznych np. przekupstwo, zaniedbanie psychiczne, nie zapewnienie odpowiedniej stymulacji poznawczej lub możliwości doświadczania, uczenia się, może być to nakłanianie do czynów przestępczych lub izolowanie dziecka.

Wachlarz zachowań używanych przez dorosłych w celu skrzywdzenia dziecka jest ogromny.

Może on zawierać również:

1. Nadużywanie pozycji przez rodziców – narzucanie ich woli, szantaż finansowy, negowanie osiągnięć dziecka, narzucanie swojej pomocy , manipulowanie relacjami dziecka z rodzeństwem.

2. Napaści werbalne – zniewagi, oskarżenia, wyzwiska, uszczypliwości, sarkazm, ironiczne żarciki, wysyłanie sprzecznych komunikatów.

3. Szantaż emocjonalny – wymuszanie posłuszeństwa pod groźbą naruszania wzajemnych relacji poprzez zdecydowane i brutalne stawianie warunków, żerowanie na empatii dziecka, wmawianie ofierze, że tylko ona jest w stanie zmienić sytuację, nagradzanie w zamian za podporządkowanie, sugerowanie choroby, zaburzeń emocjonalnych, stosowanie negatywnych porównań.

4. Rywalizowanie z dzieckiem – rodzic przekazuje dziecku komunikat, że w pewnych obszarach ma być od niego gorsze.

5. Wymaganie perfekcjonizmu – rodzice wymagają od dziecka spełnienia swoich, często wygórowanych oczekiwań i sumienne rozliczają je z tego, dziecko nie ma prawa do błędów, a za porażki jest karane odebraniem uczuć.

W przypadkach psychicznego zaniedbania czy krzywdzenia sprawcą jest niemal zawsze osoba, do której dziecko jest przywiązane emocjonalnie. Warto się zastanowić, dlaczego, mimo deklarowanej miłości i przywiązania, rodzice bądź opiekunowie krzywdzą swoje dzieci?

Według Macieja Tryburcy dzieje się tak, gdyż:

- nie umieją zaakceptować frustracji, jaka towarzyszy odmowie dziecku,
- ich własne doświadczenia z dzieciństwa wskazujące na to, że nie można nikomu ufać, nawet własnym dzieciom,
- boją się samotnej i nieszczęśliwej starości, próbują więc przywiązać do siebie dziecko, nie zważając na koszty jakie ono w związku z tym poniesie,
- próbują poradzić sobie z własnymi słabościami, stosując siłę i kontrolę.

Znęcanie psychiczne najczęściej ma charakter stały, a informacji o nim może udzielić wiele różnych osób, które w związku z wykonywaną pracą miały kontakt z rodziną.

Rozpoznanie sposobu krzywdzenia wymaga przeprowadzenia wywiadu z rodzicami i obserwacji wzajemnych stosunków dziecka i rodziców.

Wywiad taki może zawierać następujące pytania:

- Jakie problemy, zwłaszcza dotyczące dziecka, występują w rodzinie?

Określenia stosowane przy opisywaniu dziecka i spraw z nim związanych są ważnym wskaźnikiem stosunku do dziecka.

- Dlaczego, zdaniem dziecka, rozmawia się o nim z rodzicami?

Dzieci krzywdzone emocjonalnie są przekonane, że przedmiotem rozmowy jest ich „złe zachowanie".

- Jak rodzina tłumaczy trudności dziecka?

Należy zwrócić uwagę na to, czy rodzice przypisują dziecku „złe" cechy, obwiniają je, kłamią.

- Jakie środki zaradcze podjęła rodzina?

Należy sprawdzić: czy stosowano jakieś formy terapii, jaki skutek odniosły, a także to, czy sposoby radzenia sobie z problemowymi zachowaniami dziecka nie powodują jego wtórnego krzywdzenia.

- Jakiej pomocy oczekuje rodzina?

Jeśli rodzice proszą, by „wyleczyć" dziecko, nie chcą żadnej pomocy skierowanej na zmianę ich zachowań, prawdopodobieństwo krzywdzenia jest szczególnie duże.

Ważnym jest, by zapobiegać krzywdzeniu emocjonalnemu już od wczesnego okresu życia dziecka, gdy kształtuje się jego więź z bliskimi, poczucie przynależności, bezpieczeństwa.

Wg Iwaniec - nacechowane wrogością lub obojętnością zachowanie rodziców, które (o ile jest uporczywe i intensywne) niszczy w dziecku poczucie własnej wartości, obniża zdolność uczenia się, zmniejsza poczucie przynależności i uniemożliwia zdrowy i prawidłowy rozwój dziecka.

Skutkiem krzywdzenia emocjonalnego może być zespół nieorganicznego zaburzenia rozwoju tj. niedostateczny przyrost wagi i wzrostu oraz opóźnienie ogólnego rozwoju dziecka, określonego przez normy medyczne.

Jaffe, Wolfe i Wilson (1990) doszli do wniosku, że niemowlęta wychowujące się w rodzinach, gdzie dochodziło do przemocy między rodzicami, miały problemy ze zdrowiem, gorzej spały częściej krzyczały i wykazywały zaburzenia w sferze przywiązania. Cumings, Ianotti, Zahn-Waxler (1985) badając dzieci w wieku rok - dwa lata, będące świadkami przemocy w domu zauważyli, że były one chorobliwie nieśmiałe, miały niską samoocenę,

wykazywały trudności w nawiązaniu kontaktów i w dostosowywaniu się do warunków w żłobku, często się biły, gryzły, kłóciły, miały problemy z funkcjonowaniem w grupie.

Autorzy badań prowadzonych na przestrzeni wielu lat (Powell 1967, Skuse 1989, Blizzard, Bulatowicz 1993, Iwaniec 1995) stwierdzają, iż zespołowi nieorganicznego zaburzenia w późniejszym okresie rozwoju często towarzyszą: zaburzenia w zachowaniu, powolny rozwój, słabe wyniki w nauce i niedostosowanie społeczne. Jednocześnie zauważyć można, że brakuje specjalistów, którzy umieliby rozpoznać tenże zespół zaburzenia na tyle szybko, by podjąć skuteczną interwencję.

W opracowanych programach interwencyjnych (Gabarino 1986, Wolfe i in. 1988, Azar i Sigel 1990, Iwaniec 1997) zaleca się indywidualne i grupowe treningi dla rodziców niemowląt zawierające poradnictwo dotyczące rozwoju dziecka., udzielanie wsparcia, modelowanie, ćwiczenie pożądanych zachowań, ustalanie zasad postępowania z dzieckiem, jego planu dnia. W poważniejszych przypadkach krzywdzenia dziecka, terapię rodzinną należy łączyć z umieszczeniem dziecka w wyspecjalizowanej placówce, zastępczych formach opieki, zaangażowaniem pracowników instytucji pomocowych w realizację planu pomocy rodzinie.

Późna diagnoza krzywdy psychicznej skutkuje dużymi zaburzeniami w rozwoju dziecka. Często jest to zaniżona samoocena, wysoki poziom stresu, lęku, problemy z nauką, nawiązywaniem kontaktów interpersonalnych, zachowania agresywne lub uległe, dolegliwości psychosomatyczne. Specyficzną formą krzywdzenia emocjonalnego jest wykorzystywanie seksualne dziecka, zwłaszcza, że osobą krzywdzącą jest najczęściej bliski z jego otoczenia. Posiadając władzę rodzicielską sprawca ma stały i nieograniczony dostęp do dziecka, krzywda trwa dłuższy czas, rzadko ma charakter epizodyczny. Ofiara uruchamia zazwyczaj długotrwałe strategie zaradcze, pozwalające na pozostanie w rodzinie , będącej źródłem jednocześnie patologii i oparcia. Osoby wykorzystywane seksualnie w dzieciństwie cierpią na depresje, nerwice, seksualne obsesje, mają trudności ze znalezieniem życiowego partnera, pojawiają się u nich stany lękowe, tendencje samobójcze, odczuwają dystans do własnego ciała, zaburzona jest sfera seksualna. Mogą występować objawy schizofrenii.
Badania wykazują, że 53% wykorzystywanych chłopców zostaje pedofilami, a 58% molestowanych dziewcząt prostytutkami (wg R. Colinsa). Wszechstronnej pomocy wymaga zarówno dziecko wykorzystywane seksualnie, jak i jego rodzina.

Pomagając dziecku warto pamiętać o tym, że jest ono obarczane brzemieniem tajemnicy, która ma dwa oblicza (wg A. Siłka):

1. Wiąże się z ochroną osoby krzywdzącej dziecko. Dorośli czynią dziecko odpowiedzialnym za utrzymanie tajemnicy rodzinnej, obarczają odpowiedzialnością za zachowania dorosłych.

2. Dziecko jest przeświadczone o tym, że w nim samym tkwi „tajemnicze zło", które prowokuje do robienia mu krzywdy, w związku z tym robi wszystko, aby inni nie odkryli strasznej siły wyzwalającej w ich najbliższych przemoc. Tak trudne uczucia wobec siebie i krzywdziciela wpływają na przebieg interwencji. Osoba pozyskująca informację od dziecka powinna więc być profesjonalnie przygotowana do radzenia sobie z nimi. Przeprowadzając

rozmowę należy pamiętać o tym, by nie dopuścić do powtórnego skrzywdzenia dziecka. Zadbać trzeba o to, by nie było ono wielokrotnie przesłuchiwane. Instytucje pomocowe powinny skierować swe działania na zapewnienie mu bezpieczeństwa fizycznego i psychicznego oraz terapii, w której uczestniczyć będą również pozostali członkowie rodziny. Brak oferty pomocy dla całej rodziny przyczynia się do pogłębiania zaburzeń w funkcjonowaniu dziecka.

Pracując z dzieckiem wykorzystywanym seksualnie, warto położyć nacisk na:

- zwiększenie jego poczucia bezpieczeństwa,
- przywrócenie zaufania do świata,
- nabycie umiejętności rozpoznawania i wyrażania uczuć,
- zwiększenie poczucia własnej wartości.

Działaniami terapeutycznymi objęty powinien być również sprawca, by po odbyciu kary nie dopuszczał się ponownie czynów nierządnych wobec dziecka. Zarówno przemoc seksualna, jak i fizyczna wiąże się z krzywdą emocjonalną. Spustoszenia, jakie czynią w rozwoju dziecka często są nieodwracalne, zaburzają dorosłe życie uniemożliwiając prawidłowe funkcjonowanie oraz tworzenie satysfakcjonujących związków z innymi. Reagować trzeba więc na wszelkie przejawy świadczące o tym, że dziecko może być w jakikolwiek sposób krzywdzone. Dysfunkcja ta może być obecna w każdej rodzinie, niezależnie od jej pozycji materialnej, poziomu wykształcenia rodziców, miejsca zamieszkania itp.

LITERATURA:

Fundacja Dzieci Niczyje „Dziecko krzywdzone, krzywdzenie emocjonalne" Nr 4, 2003 r.
Forward S., „Toksyczni rodzice", Jacek Santorski & Co., Warszawa (1995),
Forward S., Frazier D., „Szantaż emocjonalny", GWP, Gdańsk (1999).

Aleje Ujazdowskie 28, 00-478 Warszawa, tel. 22 345 37 00, fax 22 345 37 70, www.ore.edu.pl